

PRAHA V ČERVNU 1953

Dělnická revolta proti měnové reformě,
vyjednávání v továrnách a strukturální
proměna dělnické třídy

JAKUB ŠLOUF

Academia
Ústav pro studium totalitních režimů
Praha 2021

přeřazení na horší práci.³⁶⁴ Sankce se dotkly i komunistů. Vedení strany nařídilo plošnou prověrku chování všech členů v době měnové reformy. Prověřovací komise do listopadu 1953 vyloučily na Praze IX celkem 504 členů a vyškrtly dalších 191. Převážnou většinu z nich tvořili předúnoroví komunisté dělnických profesí.³⁶⁵

364 Tamtéž, zápis ze schůze Obvodního výboru KSČ Praha IX 17. 6. 1953, diskusní příspěvek Stanislava Zíbara.

365 Do strany naopak měly být přijímány osoby, které se během měnové reformy osvědčily. Tamtéž, zápis ze schůze Obvodního výboru KSČ Praha IX 18. 12. 1953, diskusní příspěvek s. Bajera.

TEZE K OBECNĚJŠÍ SITUACI V TOVÁRNÁCH

STRUKTURA REVOLTUJÍCÍCH ZAMĚŠTNANCŮ

Údaje Bezpečnosti a justice poskytují dnešnímu badateli důležitý pramenný materiál o věkové, genderové, profesní i politické struktuře revoltujících zaměstnanců. Jako výchozí vzorek pro takovou analýzu však není vhodné použít prostý seznam souzených osob, protože Státní bezpečnost často uplatňovala při výběru demonstrantů k trestnímu stíhání třídní kritéria. Výsledky by z toho důvodu mohly být značně zkreslené a dnešní historik by bez kritického odstupe pouze reprodukoval pokřivenou interpretaci revolty, kterou účelově vytvořili vyšetřovatelé v roce 1953. Existuje však možnost, jak toto nebezpečí alespoň částečně zmírnit. Analýzu lze rozšířit na všechny osoby, které byly kvůli demonstračním zadrženy, ať již na ně později bylo podáno trestní oznámení, či nikoli. Tímto způsobem je možno do výzkumu zahrnout maximální množství těch, kteří se aktivně zapojili do demonstrací a nebyli trestáni jen za svůj třídní původ či politické názory.

Metoda /
ob-
u

Je však třeba mít na paměti, že ani takto široce vymezené pole výzkumu zdaleka neodpovídá skutečnému složení protestujícího davu. K zatýkání v Praze IX totiž v drtivé většině případů nedocházelo přímo při samotných demonstracích, ale převážně až ve dnech následujících po jejich skončení. Klíčovou roli při identifikaci podezřelých před zatčením proto nehrály bezpečnostní složky, ale největší měrou se na tomto procesu podíleli straničtí i odboroví funkcionáři a vedoucí pracovníci dotčených továren. Ztotožňování zpravidla začínalo tak, že představení všech oddělení dostali za úkol nahlásit jména rozpoznávaných účastníků nepokojů. Mnozí z nich při tom postupovali podle svých subjektivních sympatií a na seznamy umísťovali přednostně ty své podřízené, kteří jim dlouhodobě připadali podezřelí, nebo s nimiž dokonce měli již dříve spory.³⁶⁶ Zatčena proto byla řada pracovníků, kteří sice nepatřili k hlavním hybatelům protestních akcí, ale zúčastnili se jich a měli tu smůlu, že byli pod pečlivějším dohledem svých nadřízených, a proto byli dodatečně identifikováni.³⁶⁷

Mezi takovými osobami, jak ještě uvidíme, figurovala zejména řada soustavných „potíživců“ různého druhu i zcela různorodé ideové orientace. Jako typický příklad lze uvést dělníka Josefa Markvarta, kterého nadřízení hodnotili jako neustálého „opozičníka“, jenž již v minulých letech na schůzích veřejně kritizoval redukování přídávkových lístků pro těžce pracující či zavádění vícesměnného provozu. Přes své vysoce nadprůměrné pracovní výkony jim tak dlouhodobě ztěžoval prosazování shora zadaných úkolů.³⁶⁸

366 *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Josefem Sýkorou, 24. 7. 2012.

367 *ABS*, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1469 MV, zpráva o prošetření případu Václava Beránka, 29. 6. 1953.

368 *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 140/1953, protokol výpovědi Karla Bohuslava sepsaný na Krajské správě StB v Praze 28. 7. 1953.

Do zcela jiné větve výše zmíněné kategorie problémových zaměstnanců náležel například bývalý policista Gustav Tůma, kterého jeho okolí na rozdíl od společensky aktivního Markvarta hodnotilo jako notorického „ulejváka a šmelináře“.³⁶⁹ Oba se však – ačkoli z odlišných důvodů – těšili dlouhodobějšímu intenzivnímu zájmu svých nadřízených a to v daný moment zvyšovalo jejich šance, že budou nahlášeni.

Druhou výraznou skupinu zatčení pak tvořila dodatečná udání učiněná během výslechů podezřelých i svědků na Státní bezpečnosti. Také tyto případy ovlivnila do značné míry osobní známost jednotlivých pracovníků továrny napříč různými stranami konfliktu. Bez ní by totiž funkcionáři nebyli s to obličeje stávkujících vůbec rozpoznat a později identifikovat. Naproti tomu jen málo protestujících bylo zatčeno a ztotožněno bezpečnostními složkami přímo během stávky.

Analýza vzorku všech zadržených tak sice nezrcadlí zcela věrným způsobem strukturu účastníků revolty, zato však nabízí jiné přednosti – odráží totiž podobu dlouhodobějších vztahů na pracovištích ve sledovaných podnicích. V tomto směru se shromážděná data o pražské revoltě výrazně liší například od údajů o nepokojích v Plzni, tam totiž docházelo k masovému zatýkání již v průběhu protestních akcí, nikoli až po jejich skončení. Proto plzeňské údaje o něco věrněji odrážejí složení účastníků konkrétní demonstrace, zatímco pražské zase výrazněji zrcadlí některé aspekty obecnějších poměrů v továrnách, které revoltu nepřímo ovlivnily.³⁷⁰

369 Opakovaně byl přistižen při spánku na nočních směnách. Tamtéž, protokol o výslechu Josefa Baráka sepsaný na Okresní prokuratuře v Praze 17. 10. 1953.

370 ŠLOUF, Jakub: *Spříznění měnou. Genealogie plzeňské revolty 1. června 1953*, s. 225–241.

věkové
průměr bylo složený

V souvislosti se stávkami proti měnové reformě bylo zadrženo celkem 95 zaměstnanců průmyslových závodů v Praze IX.³⁷¹ Jejich průměrný věk byl poměrně nízký, 32 let. Nejvýrazněji mezi nimi byly zastoupeny osoby ve věkové skupině 26 až 30 let, které tvořily více než čtvrtinu (25,26 %) všech zadržených. Značný podíl na pražské revoltě měla ale také mládež ve věku do 20 let (14,74 %) a zástupci střední generace staří 36 až 40 let (13,68 %). Pražské poměry se tedy značně lišily od západočeské Plzně, kde mezi zadrženými demonstranty jednoznačně převažovala mládež do 25 let a všechny věkové kategorie nad 30 let byly zastoupeny pouze okrajově.³⁷² Tento rozdíl však pravděpodobně nebyl dán odlišným složením protestujícího davu na obou místech, ale daleko spíše tím, že v Plzni byli ve větší míře zatýkáni hlavní protagonisté samotných násilných akcí v ulicích, rekrutující se namnoze právě z řad mládeže, kdežto v Praze šlo naopak převážně o dodatečně zadržené stávkující, kteří představovali obecnější ideové zázemí revolty.

Zajímavé informace přináší statistiky také o prioritách pražské Státní bezpečnosti a prokuratury. Ze srovnání vzorku osob propuštěných bez podání žaloby s těmi, které byly skutečně souzeny, vyplývá, že ve zvýšené míře byla bez dalšího stíhání propouštěna mládež do 25 let. Téměř všichni z této věkové kategorie se dokázali soudu vyhnout. Bezpečnostní aparát tedy projevoval vůči mladým dělníkům značnou shovívavost. Naopak zadržené osoby v produktivním věku 26 až 35 let již

371 ABS, f. Historický fond Státní bezpečnosti, sv. H-193, zpráva KS StB v Praze zaslaná MNB z 24. 6. 1953; AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 113/53, 2T 139/53, 2T 140/53, 2T 062/54, 2T 111/54 a 5T 662/53.

372 ŠLOUF, Jakub: *Spříznění měnou. Genealogie plzeňské revolty 1. června 1953*, s. 280–288.

Struktura
revoltujících
zaměstnanců

nízký věk evidentně nechránil, a proto čelily žalobám ve statisticky nadměrné míře. Obvinění proti nim tvořila dokonce 56,25 % všech podaných žalobních návrhů. Údaje o věkové struktuře zadržených jsou uvedeny v tabulce na následující straně.³⁷³

Z politického hlediska byly protestní aktivity mladistvých obzvláště citlivým tématem. Stranické elity si uvědomovaly, že významná část pražské mládeže včetně té manuálně pracující má spíše chladný vztah k budování socialismu. Materiální zabezpečení poskytované státněsocialistickou diktaturou nevnímala jako benefit či závazek, ale jako samozřejmost. Nežřídka se vůči oficiálně propagovanému životnímu stylu dospělých dokonce vymezovala prostřednictvím inspirace západní populární kulturou (móda, filmy, hudba). Množily se také případy, kdy se mladiství dostávali do konfliktu se zákonem.³⁷⁴ Jen v průběhu roku 1952 spáchali mladiství ve středočeském kraji celkem 1 636 trestných činů a 495 přestupků – většinou krádeží.³⁷⁵ Protesty proti měnové reformě pak představitelům státu v dosud nebývalé názorné podobě ukázaly, že ideový

373 ABS, f. Historický fond Státní bezpečnosti, sv. H-193, zpráva KS StB v Praze zaslaná MNB z 24. 6. 1953; AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 113/53, 2T 139/53, 2T 140/53, 2T 062/54, 2T 111/54 a 5T 662/53.

374 AHMP, f. KSČ – obvodní výbor Praha 9, k. 110, inv. č. 735, zápis ze schůze Obvodního výboru KSČ Praha IX 26. 11. 1953, projev Josefa Štastného; KOTALÍK, Matěj: „Páskové“ a „chuligáni“ proti režimu? Na okraj tradičních konceptů odboje a rezistence. In: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*. ÚSTR, Praha 2010, s. 225–232.

375 Z celkového počtu deliktů bylo 51,7 % krádeží, 15,8 % rozkrádání národního majetku, 6 % ublížení na zdraví, 3,5 % ohrožení jednotného hospodářského plánu, 3,4 % trestných činů mravnostních a 2,3 % trestných činů proti republice. *SOA v Praze*, f. KSČ – Středočeský krajský výbor Praha, k. 164, zápis schůze předsednictva KV KSČ Praha 6. 8. 1953.

	Věkové kategorie zadržených (v letech)										Celkem zadržených	
	do 20	21 až 25	26 až 30	31 až 35	36 až 40	41 až 45	46 až 50	51 až 55	nad 55			
Zadržení bez podání žaloby	11	12	12	4	9	8	4	2	1	2	1	63
v %	17,46	19,05	19,05	6,35	14,29	12,70	6,35	3,17	1,59	3,17	1,59	100,00
Zadržení s podáním žaloby	3	0	12	6	4	2	4	0	1	0	1	32
v %	9,38	0,00	37,50	18,75	12,50	6,25	12,50	0,00	3,13	0,00	3,13	100,00
Celkem zadržení	14	12	24	10	13	10	8	2	2	2	2	95
v %	14,74	12,63	25,26	10,53	13,68	10,53	8,42	2,11	2,11	2,11	2,11	100,00

zápas o formování mladé generace prohrávají. Na stranických schůzích se otevřeně hovořilo o tom, že při demonstracích „v čele nespokojenců a kverulantů, vedle třídních nepřátel a pravých úchylkářů, byli neuvědomělí a zpupní výrostkové“.³⁷⁶

Naprostá většina zadržených se rekrutovala z řad mužů (73 případů). Žen bylo zatčeno pouze 22, netvořily tedy ani celou čtvrtinu postižených. Tato nerovnovážná genderová struktura zcela odpovídala dobovému složení osazenstva zkoumaných strojírenských a hutních továren, v nichž jednoznačně převažovali zaměstnanci mužského pohlaví.³⁷⁷ Bezpečnost projevovale k ženám podobnou benevolenci jako k mladistvým a drtivou většinu z nich (19 případů) propustila bez podání žaloby.³⁷⁸

Nesmírně důležité jsou rovněž údaje o profesním a třídním složení účastníků revolty. Nejprve se zaměříme na popis aktuálního profesního zařazení. Drtivá většina zadržených (74 případů) pracovala manuálně na dělnických pozicích. Více než pětina všech postižených (21 případů) se však rekrutovala z řad administ-

376 SOA v Praze, f. KSČ – Středočeský krajský výbor Praha, k. 164, zápis schůze předsednictva KV KSČ Praha 6. 8. 1953.

377 Například ve zmiňované továrně Aero Vysočany bylo v dubnu 1953 zaměstnáno 76,3 % mužů a 23,7 % žen. V dalším ze zkoumaných podniků, v Automobilových závodech Klementa Gottwalda, tvořili v dubnu 1953 osazenstvo ze 76,11 % muži a z 23,89 % ženy. AHMP, f. KSČ – obvodní výbor Praha 9, k. 127, inv. č. 802, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSČ Praha IX 24. 6. 1953, zpráva o situaci v Aeru, červen 1953; tamtéž, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSČ Praha IX 11. 5. 1953, zpráva o situaci v závodě Auto Praga z 11. 5. 1953.

378 ABS, f. Historický fond Státní bezpečnosti, sv. H-193, zpráva KS StB v Praze zaslaná MNB, z 24. 6. 1953; AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 113/53, 2T 139/53, 2T 140/53, 2T 062/54, 2T 111/54 a 5T 662/53.

rativního a technického úřednictva. Výjimečně se dokonce do revolty zapojily i osoby na řídicích postech, například vedoucí výzkumné laboratoře ČKD Stalinsk ing. Jiří Haškovec.³⁷⁹ Zjištěný podíl zadržovaných úředníků přibližně odpovídal běžnému členění personálu tehdejších velkých průmyslových koncernů, kde úředníci tvořili jednu čtvrtinu až jednu šestinu veškerého osazenstva.³⁸⁰ Lze proto konstatovat, že pražské protesty proti měnové reformě nebyly záležitostí jediné profesní skupiny, ale že se na nich přes početní dominance dělníků přiměřenou měrou podílela široká paleta zaměstnanců od nekvalifikovaných pomocných dělníků přes ty kvalifikované až po nižší administrativní a technické úřednictvo.³⁸¹

ZAČLEŇOVÁNÍ BÝVALÉ BURŽOAZIE DO DĚLNICTVA

Ještě zásadnější údaje poskytuje analýza třídní struktury zadržovaných. Pojem „třída“ zde chápeme jako nástroj retrospektivního sociálně-profesního členění, který diferencoval jedince podle jejich postavení v povolání v období před únorem 1948. Právě tak totiž tento pojem v 50. letech v praxi užíval dobový oficiální diskurz,

379 *ABS*, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1469 MV, protokol výpovědi Jiřího Haškovce sepsaný na KS StB v Praze, 3. 6. 1953.

380 *AHMP*, f. KSČ – obvodní výbor Praha 9, k. 127, inv. č. 805, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSČ Praha IX 16. 5. 1953, zpráva o činnosti ČKD Sokolovo, 16. 5. 1953.

381 *ABS*, f. Historický fond Státní bezpečnosti, sv. H-193, zpráva KS StB v Praze zaslaná MNB z 24. 6. 1953; *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 113/53, 2T 139/53, 2T 140/53, 2T 062/54, 2T 111/54 a 5T 662/53.

Začleňování
bývalé buržoazie
do dělnictva

protože v kádrových materiálech primárně zohledňovala minulá předúnorová povolání posuzovaných osob.³⁸²

Z celkového počtu 95 zaměstnanců zatčených v červnu 1953 náleželo před únorem 1948 k dělnické třídě pouze nepatrně více než jedna třetina (34,74 %). Zbytek se řadil k jiným skupinám obyvatel. Nejpočetněji bylo mezi demonstranty zastoupeno bývalé úřednictvo, přesahující podíl jedné čtvrtiny zatčených (25,2 %), následovaly skupiny bývalých živnostníků (17,89 %) a zřízcenců a gážístů (15,79 %). Druhá z posledně jmenovaných kategorií měla smíšené znaky. Zahrnovala většinou částečně manuálně pracující profese, jež byly velmi příbuzné dělnictvu, zároveň k ní však náležely pracovní pozice náplní blízké úřednictvu – v našem konkrétním případě zejména početná podskupina bývalých policistů (celkem 5 osob). Jen okrajově byli naopak mezi zatčenými zastoupeni bývalí soukromí rolníci (5,26 %).³⁸³

Z výše uvedených údajů vyplývá, že více než polovina zatčených dělníků nevykonávala původně před únorem 1948 dělnickou profesi. Ve velkých strojírenských koncernech takoví zaměstnanci tvořili běžně až jednu čtvrtinu veškerého osazenstva. Celkově se odhaduje, že do průmyslu v letech 1948–1953 přešlo z jiných sektorů

382 U mladých zaměstnanců a u žen, kteří ještě v éře třetí republiky nebyli samostatně výdělečně činní, je zde převzato pro statistický výpočet sociálně-profesní zařazení jejich rodičů či manžela. Pro vymezení jednotlivých tříd je pak uplatněna metodika, kterou při určování postavení v povolání užívaly oficiální soupisy obyvatel v letech 1946 a 1947. Srov. *Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947*. Státní úřad statistický, Praha 1951, s. 15.

383 *ABS*, f. Historický fond Státní bezpečnosti, sv. H-193, zpráva KS StB v Praze zaslaná MNB, z 24. 6. 1953; *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 113/53, 2T 139/53, 2T 140/53, 2T 062/54, 2T 111/54 a 5T 662/53.

národního hospodářství na 300 000 nových zaměstnanců a dalších asi 100 000 žen dříve pracujících v domácnosti.³⁸⁴ Obrovský rozdíl mezi profesní a třídní strukturou zadržovaných stávkujících názorně ukazuje, jak výrazné byly důsledky sociální mobility vyvolané v letech 1948–1953 budováním státního socialismu jako industriální civilizace.³⁸⁵ Nedošlo totiž zdaleka jen k postupné likvidaci živnostnictva a soukromého rolnictva či k politicky motivované výměně byrokratického aparátu,³⁸⁶ ale zároveň byla zásadním způsobem přetvořena také struktura průmyslového dělnictva. A právě tato skutečnost měla naprosto zásadní společenský a politický význam, protože do budoucna problematizovala samotnou podstatu dělnické třídy. Bez znalosti životopisu konkrétního jedince nebylo nyní vůbec možno rozlišit, kdo vlastně při stávce za zájmy dělníků bojoval.

Mezi dělnickými účastníky nepokojů proto vedle tradičních manuálních pracovníků figuroval také například bývalý zaměstnanec Kanceláře prezidenta republiky Karel Muzika, bývalý úředník ministerstva sociální péče František Melich, bývalý úředník Ředitelství Československých státních drah v Praze Stanislav Michl, bývalý radista Royal Air Force (RAF) Jan Plzák,³⁸⁷

384 Srov. PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. Díl 2: Období 1945–1992*, s. 605.

385 Srov. např. SOMMER, Vítězslav (ed.): *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu 1956–1989*, s. 59–64; RICHTA, Radovan (ed.): *Civilizace na rozcestí. Společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce*. Praha, Svoboda 1969, s. 50–52.

386 Srov. např. MAREK, Pavel: *České živnostnictvo 1945–1960. Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*. Brno, Doplněk 2006; URBAN, Jiří: *Kolektivizace venkova v horním Polabí*. Praha, ÚSTR – Karolinum 2016.

387 PLZÁK, Jan: *Létal jsem u Třistajedenáctky*.

Začleňování
bývalé buržoazie
do dělnictva

bývalá úřednice krajského sekretariátu Jednotné tělovýchovné organizace Sokol Soňa Reichová, bývalý úředník Výzkumného ústavu těžkého strojírenství Vladimír Suchochleb, bývalý úředník ministerstva vnitra Bohuslav Šmídek či dcera bývalého majitele tiskárny Marta Kolmanová.³⁸⁸

Pražská revolta z června 1953 nebyla tedy jen záležitostí příslušníků tradiční dělnické třídy. Vedle protagonistů dělnického původu se do ní v hojně míře zapojily též další skupiny obyvatel, zejména bývalí úředníci a živnostníci, kteří aktuálně pracovali na dělnických pozicích. Těmto aktérům přitom protest umožňoval sebevyjádření na různých úrovních jejich identit. Primárním sjednocujícím prvkem všech skupin zaměstnanců byly jejich kolektivní sociální zájmy. Revolta proto v prvé řadě vycházela z přítomných motivů a apelovala na nové dělnické identity účastníků. Zároveň však někteří zaměstnanci mohli do protestů promítnout své další vedlejší motivace, jež odpovídaly různým starším vrstvám jejich identit.

Podívejme se nyní na některé konkrétní případy participace příslušníků buržoazie na dělnickém protestu. Mezi zatčenými bývalými úředníky, živnostníky a policisty bylo skutečně několik osob, které při pražské červnové revoltě projevíly nápadnou míru aktivity i schopnosti zasazovat sociální konflikt do obecnějších politických souvislostí. Jako typický příklad může posloužit již zmíněný vůdce stávky v továrně Aero Vysočany, bývalý policista Vladimír Váňa.³⁸⁹

388 Viz seznam zadržovaných se základními biografickými údaji v závěru knihy.

389 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1903 MV, protokol výpovědi Vladimíra Váni sepsaný na KS StB, 1. 6. 1953.

Nešlo však zdaleka o jediný typ reakce na vznik stávk. Mnozí další příslušníci buržoazie si naopak byli vědomi toho, že se dlouhodobě těší zvýšené pozornosti nadřízených kvůli své nežádoucí minulosti, a proto si dávali velmi záležet na tom, aby jejich podíl na protestu byl ryze pasivní. Agilněji se zapojovali pouze do raních diskusí na pracovišti před vypuknutím nepokojů. V těchto debatách svým rozhledem v některých případech nechtěně vyčnívali.³⁹⁰ Poskytovali svým kolegům rychlou analýzu vývoje cen zboží a životních nákladů.³⁹¹ Vně dílen byli již většinou ostražití a drželi se v povzdálí. Přes jejich v zásadě loajální postoj je však vyšetřovatelé kvůli sociálnímu původu nezřídka zařadili mezi domnělé organizátory stávk. Jako jediný důkaz proti nim mnohdy uváděli právě angažmá v předchozích diskusích na pracovištích, nikoli přítomnost na samotných demonstracích na nádvořích továren a v ulicích. Typickým příkladem takového zatčeného byl bývalý úředník ministerstva vnitra vykonávající profesi frézáře v ČKD Stalingrad Bohuslav Šmídek.³⁹²

Třetí skupina příslušníků buržoazie měla k politicky motivované rezistenci proti poúnorové diktatuře daleko nejen z hlediska míry svého aktivního zapojení do protestů, ale rovněž z důvodů ideových. Jejich vztah k funkcionářům podniku ani k novému pracovnímu zařazení nebyl totiž výslovně odmítavý. Po únoru 1948 dostali možnost podílet se v plné míře na životě

390 *ABS*, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, trestní oznámení Krajského velitelství StB v Praze zaslané Krajské prokuratuře v Praze, 23. 7. 1953.

391 *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 140/53, protokol o hlavním líčení 9.–10. 1. 1954, výsledek Bohuslava Šmídka.

392 *ABS*, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, protokol o hlavním přelíčení u Lidového soudu trestního v Praze, sp. zn. 2T 140/53, z 9. 1. 1954, výpověď Bohuslava Šmídka.

Začleňování
bývalé buržoazie
do dělnictva

továrny, zastávali nižší výrobní či odborové funkce.³⁹³ Nežili tedy v žádné vnitřní emigraci či principiální opozici. Případné politické pochyby chápali jako ryze soukromou záležitost a omezovali se například na poslech zahraničního rozhlasu. V pondělí 1. června 1953 se mnohdy dokonce pokoušeli o uklidnění nejradikálnějších konfliktů. Za typický případ takového úspěšně integrovaného pracovníka lze považovat výše jmenovaného úsekového důvěrníka ROH Stanislava Michla.³⁹⁴ Veřejně činní byli také rodinní příslušníci některých odsouzených. Například manželka obžalovaného Ladislava Šebka Marie v minulých letech dokonce předsedala závodní radě podniku Kovošrot Praha.³⁹⁵

Při analýze účasti bývalých příslušníků buržoazie na dělnických protestech je také třeba brát v úvahu neprávem opomíjenou skutečnost, že řadu z nich přilákaly do továren pozitivní mzdové a statusové pobídky a že zdaleka ne všichni takový přesun vnímali jako „trest“.³⁹⁶ Tuto hypotézu podporuje též skutečnost, že naprostá většina zadržených zaměstnanců ČKD Stalingrad pobírala vysoce nadstandardní mzdy v rozmezí 6 000 až 9 000 Kčs čistého měsíčně.³⁹⁷ Průměrné

393 *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Libuší Musilovou, 1. 7. 2008.

394 *ABS*, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, rozsudek Lidového soudu trestního v Praze, sp. zn. 2T 140/53, 10. 1. 1954.

395 *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 140/53, přípis závodní rady skupiny ROH Kovošrot Praha 21. 9. 1953.

396 *ABS*, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1469 MV, protokol výpovědi Karla Muziky sepsaný na KS StB v Praze, 2. 6. 1953; tamtéž, sv. V-1903 MV, protokol výpovědi Josefa Maška sepsaný na KS StB, 4. 6. 1953; *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Františkou Vlčkovou, 6. 11. 2019; tamtéž, rozhovor s Vladimírem Linhartem 30. 7. 2014.

397 *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 140/53, přehled o mzdách zadržených zaměstnanců 8. 1. 1954.

dělnické výdělky ve velkých strojírenských podnicích obecně značně převyšovaly mzdy administrativních úředníků, a byly dokonce srovnatelné s příjmy technické inteligence.³⁹⁸

Manuální práci v průmyslu tedy rozhodně nevnímala velká část nově příchozích z finančního a statusového hlediska jako podřadnou.³⁹⁹ Pro mnohé naopak byla vítanou příležitostí, jak zastavit společenský propad hrozící v minulém nedělnickém povolání a restartovat ohroženou kariéru.⁴⁰⁰ Nabízela zajištěný a oproti původním pracovištím nezářící relativně bezstarostný příjem. Nezapomínejme, že řada rolníků či živnostníků byla zvyklá na mnohem tvrdší fyzickou práci a časově náročnější pracovní dobu. Práce v továrně očisťovala od nežádoucí politické minulosti a navíc otevírala přístup k některým výhodám, například při

³⁹⁸ Například v továrně Aero Vysočany dostávali dělníci průměrnou měsíční mzdu 5 834 Kčs, techničtí úředníci 8 333 Kčs a administrativní úředníci 5 182 Kčs. Zvláštní kategorií tvořila pomocná obsluha s 2 381 Kčs a závodní stráž s 6 095 Kčs. V továrně Automobilové závody Klementa Gottwalda činil průměrný výdělek dělníků 6 161 Kčs, průměrný příjem technických úředníků 6 855 Kčs a průměrný výdělek administrativních úředníků 4 541 Kčs. *AHMP*, f. KSC – obvodní výbor Praha 9, k. 127, inv. č. 805, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSC Praha IX 16. 5. 1953, zpráva o činnosti ČKD Sokolovo, 16. 5. 1953; tamtéž, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSC Praha IX 24. 6. 1953, zpráva o situaci v Aeru, červen 1953; tamtéž, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSC Praha IX 13. 5. 1953, zpráva o situaci v závodě Auto Praga z 11. 5. 1953. Srov. PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. Díl 2: Období 1945–1992*, s. 608.

³⁹⁹ *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Josefem Sýkorou, 24. 7. 2012.

⁴⁰⁰ *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 140/53, protokol o hlavním líčení 9. 1. 1954, protokol výsledku Bohuslava Šmídka.

jednání s úřady nebo při přihlašování dětí ke studiu.⁴⁰¹ V podmínkách regulovaného pracovního trhu představoval nábor do výroby často též jedinečnou možnost, jak se vyvázat z nechtěných pracovních závazků i proti vůli dřívějších zaměstnavatelů. Celé škále dalších dával možnost vymanit se z příliš těsných rodinných pout.⁴⁰²

V neposlední řadě bylo dělnické zařazení mnohdy pouze dočasným odrazovým můstkem k pozdějšímu kádrovému ospravedlnění nároku na jinou, kvalifikovanější pozici.⁴⁰³ Řada nově příchozích byla skutečně po nedlouhé době díky svým schopnostem v rámci podniku přeřazena a dostala na starosti odborné úkoly, či dokonce řídicí pravomoci.⁴⁰⁴ Možnosti adaptace se u konkrétních jedinců výrazně lišily podle jejich věku a předúnorového společenského postavení. Relativně snadná byla například situace mladých učňů z maloburžoazních rodin, jiná naopak pozice bývalých ministerských úředníků v předdůchodovém věku.

Tyto skutečnosti jsou patrné také z fragmentů zabavené osobní korespondence účastníků protestů. Mezi bývalými příslušníky buržoazie bylo například před vyhlášením měnové reformy rozšířeno přesvědčení, že se jich nadcházející vládní opatření nedotknou příliš drasticky právě z toho důvodu, že budou před jejich důsledky kryti svou novou dělnickou identitou.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Srov. např. BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*. Vlastním nákladem, Plzeň 2007.

⁴⁰² *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Petrem Millerem, 14. 11. 2019.

⁴⁰³ PLZÁK, Jan: *Létal jsem u Třistajedenáctky*, s. 71.

⁴⁰⁴ *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Libuší Musilovou, 1. 7. 2008.

⁴⁰⁵ *AHMP*, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 62/54, dopis Josefa a Milady Maškových rodičům 29. 5. 1953.

Začleňování
bývalé buržoazie
do dělnictva

Dopis manželů Josefa a Milady Maškových rodičům

29. 5. 1953

*Drazí rodičové,*⁴⁰⁶

tak už zase píšeme, to pro pořádek, protože na Vás denně myslíme. Situace je u Vás asi stejná jako tady. Totiž už přes týden jsou všechny obchody volného trhu zavřené, buď dělají inventuru, nebo provádějí adaptace. A tak je naše snaha marná. Dnes bylo otevřeno několik obchodů uzeninami a dávají 20 dkg volného salámu. To znamená, že do 1. června už se to asi nezmění.

Jinak se toho povídá hrozně moc, ale jak to bude opravdu vypadat, to neví nikdo. Podle našeho názoru předpokládáme, že nemáte žádných 100 000 [Kčs] a [že] to, co jste si ušetřili, to Vám jistě v případě výměny nechají, protože pracujícím jistě udělají nějaké úlevy. V tom případě se dají ty potřebné věci nakoupit dodatečně, protože zboží v obchodech je. A kdyby ten kurz výměnný byl opravdu nízký, tak by jistě podstatně snížili ceny na trhu. Ovšem co se zdá být pravděpodobné, [je], že přestanou platit body, pokud byly [ceny] uvolněné.

Tož tedy, rodičové drazí, nezbývá než zachovat klid a rozvahu, neukvapovat se, a pokud budeme zdraví, tak to ostatní se vydrží. Snad

⁴⁰⁶ Rodiče Josefa Maška, Josef a Anna Maškovi, žili v Klatovech. Otec byl zaměstnán v továrně jako obuvnický dělník a matka se starala o domácnost. AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 62/54, protokol o výsledku Josefa Maška sepsaný na Okresní prokuratuře v Praze 17. 10. 1953.

Začleňování
bývalé buržoazie
do dělnictva

se to již v pondělí dozvíme. Jinak jsme v pořádku, pilně pracujeme a jezdíme do Oleška pěstovat zeleninu, pokud nám počasí přeje.

Rodiče v Olešku⁴⁰⁷ žijí také dosud poskrovnu, právě je tady táta, zase mu psali kvůli daním, tak to přijel vyřídit. Jak vidíte, o starosti není nouze. Tak Vás ještě jednou zdravíme, držíme palce, abyste dobře dopadli, kdyby přece k něčemu došlo, a těšíme se na Vaše další dopisy.

*Zdraví a líbají Vás
Josef*

Moc zdravím, už spěcháme na směnu, tak jen ještě jedna rada – hlavně nemít peníze doma, raději na knížce v záložně.

Líbá Mila⁴⁰⁸

Smíšenou třídní strukturu zatčených je možno chápat jako doklad toho, že státem řízená transformace společnosti po roce 1948 měla vládou nezamýšlený důsledek. V průmyslovém prostředí postupně došlo k rozsáhlé kulturní interakci mezi původními zaměstnanci továren a nově příchozími pracovníky z jiných oborů. V roce 1953 tato výměna pokročila přinejmenším do té míry, že obě skupiny byly schopny společných protestních akcí k obhajobě svých kolektivních zájmů. Při těchto nepokojích jednotlivci uplatňovali ve prospěch celku své specifické zkušenosti z minulosti, byli například

⁴⁰⁷ Rodiče Milady Maškové, Čeněk a Anna Hilští, žili v Praze. Otec byl bývalý obchodník zaměstnaný v roce 1953 jako vrátný a matka pečovala o domácnost. AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 62/54, protokol o výsledku Milady Maškové sepsaný na Okresní prokuratuře v Praze 17. 10. 1953.

⁴⁰⁸ AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 62/54, dopis Josefa a Milady Maškových rodičům 29. 5. 1953.

s to analyzovat ekonomické důsledky reformy, rozpoznávat tajné policisty či organizovat dav. Masa zaměstnanců továren však již při stávkách jednala jako jeden celek, bez ohledu na třídní původ. Výrazní jedinci respektovaní okolím pro svůj rozhled se snadno stávali vůdci či rádci davu a nijak tomu nebránila skutečnost, že někteří z nich byli bývalými příslušníky buržoazie.

Detailní rozbor třídní struktury zadržených demonstrantů je uveden v tabulce.⁴⁰⁹

	Skupiny třídního původu						Celkem zadržených
	dělníci	zřizenci	úředníci	živnostníci a obchodníci	rolníci	neuvečeno	
Zadržení bez podání žaloby	21	11	16	13	1	1	63
v %	33,33	17,46	25,40	20,63	1,59	1,59	100,00
Zadržení s podáním žaloby	12	4	8	4	4	0	32
v %	37,50	12,50	25,00	12,50	12,50	0,00	100,00
Celkem zadržení	33	15	24	17	5	1	95
v %	34,74	15,79	25,26	17,89	5,26	1,05	100,00

409 ABS, f. Historický fond Státní bezpečnosti, sv. H-193, zpráva KS StB v Praze zaslaná MNB z 24. 6. 1953; AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 113/53, 2T 139/53, 2T 140/53, 2T 062/54, 2T 111/54 a 5T 662/53.

VYLOUČENÍ KOMUNISTÉ MOTOREM REVOLTY?

Ještě zajímavější a překvapivější obraz situace v průmyslových podnicích ukazují statistiky politické příslušnosti zatčených demonstrantů. Naprostá většina z 95 zadržených zaměstnanců nebyla nikdy členem žádného politického subjektu. Tito bezpartijní tvořili dokonce 61,05 % celého zkoumaného vzorku. Ostatní osoby vykazovaly aktuální či minulé členství přinejmenším v jedné politické straně, v některých případech hned v několika po sobě. Častý byl přestup z národněsocialistické strany po únoru 1948 do strany komunistické.

Z dochovaných údajů je přitom zřejmé, že revolta nebyla odbojovým aktem, alespoň ne v antikomunistickém smyslu, jak ji obvykle chápá česká polistopadová historiografie.⁴¹⁰ Přes určitý předvýběr zadržených ze strany funkcionářů podniku se totiž mezi postiženými vyskytoval pouze jeden současný a devět bývalých národních socialistů, dva bývalí lidovci, dva bývalí sociální demokraté a jeden bývalý člen fašistické Vlajky. Naproti tomu se mezi zatčenými ocitlo hned pět aktuálních členů Komunistické strany Československa a dalších třiatvacet (!) bývalých komunistů. Téměř třetina zatčených demonstrantů tak během svého života prošla komunistickou stranou. Souhrnně

Vyloučení
komunisté
motorem
revolty?

410 Pro téma československé poúnorové rezistence není zatím k dispozici žádné skutečně souborné a široce respektované dílo. Za zmínku však stojí některé pokusy o syntézu či soubory dílčích studií zahrnutých do kolektivních monografií. Srov. např. VEBER, Václav: *Třetí odboj. ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Pardubice 2014; VILÍMEK, Tomáš – TŮMA, Oldřich: *Projevy a podoby protirežimní rezistence v komunistickém Československu 1948–1989*.

údaje o politické příslušnosti postižených jsou uvedeny v tabulce.⁴¹¹

Z politického hlediska tedy pražská revolta čerpala převážně z řad někdejších komunistů, vyškrtnutých či vyloučených ze strany pro neplnění svých povinností.⁴¹² Ba co více, tuto skupinu vnímali jako jednoho z hlavních viníků nepokojů především samotní funkcionáři podniku, kteří takové osoby ve zvýšené míře oznamovali Bezpečnosti. Za dlouhodobé potíže byli totiž na jednotlivých pracovištích často považováni právě takoví jedinci, kteří sice působili v oficiálních odborových či stranických strukturách a byli k systému v obecně rovině loajální, ale nebáli se v rámci

Vyloučení
a nářko
- 1953

ČEK 17 17 17 17
= POTÍŽ

	Celkem	Politická příslušnost							
		bezpartijní	KSČ	v minulosti KSČ	ČSS	v minulosti ČSNS	v minulosti ČSL	v minulosti ČSSD	v minulosti Vlajka
Zadržených zaměstnanců	95	58	5	23	1	9	2	2	1
v %	100,00	61,05	5,26	24,21	1,05	9,47	2,11	2,11	1,05

411 ABS, f. Historický fond Státní bezpečnosti, sv. H-193, zpráva KS StB v Praze zaslaná MNB z 24. 6. 1953; AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 113/53, 2T 139/53, 2T 140/53, 2T 062/54, 2T 111/54 a 5T 662/53.

412 Srov. KAŠKA, Václav: *Neukázněni a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*. ÚSTR – Conditio humana, Praha – Brno 2014, s. 115–189.

dostupných platformem ostře kritizovat postup vedení nebo razantně prosazovat své osobní zájmy.

Pro vysvětlení tohoto jevu uvedme několik konkrétních příběhů. Například výše zmíněný vůdce demonstrantů od II. brány ČKD Stalingrad, svářeč Alois Melichar, byl z komunistické strany vyloučen v roce 1952 pro hlasité protesty proti tzv. zpevňování pracovních norem.⁴¹³ Další z účastníků nepokojů, brusič kovů Václav Turek, byl do roku 1951 předsedou základní organizace KSČ.⁴¹⁴ Na svém pracovišti přesto soustavně ztěžoval práci nadřízených funkcionářů. Stavěl se například proti přesčasové práci vyhlášené za účelem plnění pětiletého plánu a prohlašoval, „že je to blbost, že mu naši tátové vybojovali osmihodinovou pracovní dobu a že on [přesčas] dělat nebude“.⁴¹⁵

Jiný z protestujících, Ladislav Záluský, vystoupil z komunistické strany v roce 1951 z vlastního popudu, protože tak chtěl nadřízeným vyjádřit nesouhlas se svým přeražením z úřednické pozice do výroby.⁴¹⁶ Údržbář Oldřich Jindra ukončil členství v komunistické straně v roce 1948 na protest proti tomu, že mu nebyl pro rodiče přidělen byt.⁴¹⁷ Členství v KSČ tak bylo pro mnohé současníky především praktickým nástrojem k obhajobě skupinových či individuálních potřeb.

Vyloučení
komunisté
motorem
revolty?

413 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1469 MV, protokol výpovědi Aloise Melichara sepsaný na KS StB v Praze, 5. 6. 1953.

414 AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 140/53, přípis předsedy MNV v Bořanovicích 6. 1. 1954.

415 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, kádrový posudek na Václava Turka, 7. 7. 1953.

416 Tamtéž, sv. V-1469 MV, protokol výpovědi Ladislava Záluského sepsaný na KS StB v Praze, 2. 6. 1953.

417 Tamtéž, sv. V-1677 MV, protokol výslechu Oldřicha Jindry na KS StB v Praze, 1. 7. 1953.

nevnímali je nezbytně jako veřejnou manifestaci osobního světónázoru. A už vůbec nemuselo být vyjádřením jejich subjektivní podpory represivním mechanismům, které státněsocialistická diktatura užívala. Strana pro tyto aktéry naopak hrála roli komunikační platformy či garanta statusových výhod.⁴¹⁸

Společnost nebyla v červnu 1953 rozdělena žádnou neprostopnou bariérou politické příslušnosti. Stranické průkazy nevyklučovaly své nositele žádným definičním způsobem z okolní populace. Byly pouze jednou z mnoha složek jejich osobností vedle ostatních kolektivních identit – například věkových, genderových, profesních, třídních či náboženských. Tyto atributy naopak spojovaly straníky s různými částmi okolní společnosti. Pluralita identit přitom nemusela u členů komunistické strany nutně produkovat permanentní vnitřní konflikt loajalit, fungovaly totiž spíše jako dispozice pro angažmá v odpovídajících oblastech a jejich působení bylo vázáno na specifické společenské role a situace.⁴¹⁹ Z toho důvodu komunisté nezdídko projevovali podobnou míru snahy hájit své sociální zájmy jako ostatní bezpartijní členové dotčených společenských skupin.

418 Podobné motivy pro vstup do KSČ a vystoupení z ní byly v počáteční fázi státněsocialistického režimu zcela běžné. Desítky takových členů KSČ byly ve druhé polovině roku 1953 ze strany vyškrtuty či vyloučeny pro sympatie s protesty proti měnové reformě. Srov. AHMP, f. KSČ – obvodní výbor Praha 9, k. 127, inv. č. 805, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSČ Praha IX 15. 7. 1953, návrhy základních organizací na vyloučení a vyškrtnutí členů a kandidátů KSČ.

419 Srov. např. SHOW, David A. – McADAM, Dough: *Identity Work Processes in the Context of Social Movements. Clarifying the Identity/Movement Nexus*, s. 41–67.

V některých situacích k tomu dokonce disponovali mnohem účinnějšími prostředky.⁴²⁰

Do komunistické strany vstupovali jednotliví účastníci revolty ve značně různorodých situacích a z pestře škály důvodů. Určitá část z nich získala stranickou legitimaci v době extenzivního náboru členů v roce 1948. Komunistická strana se tehdy po převzetí moci pokoušela integrovat do svých řad tu část maloburžoazie, která doposud podporovala její politické konkurenty. Chtěla se stát celonárodní stranou a mít své stoupence ve všech společenských vrstvách i na všech pracovištích a úřadech. Po přechodnou dobu několika měsíců proto nabízela členství a tím i preferované postavení téměř komukoli bez ohledu na jeho minulost. V některých institucích dokonce nábor probíhal pod nátlakem.⁴²¹ Tato část komunistů členství ve straně často využívala jako prostředek ke snazší integraci do poúnorové společnosti.

Mezi zatčenými stávkujícími v červnu 1953 ale zároveň figurovalo značné množství předúnorových komunistů. Někteří dokonce pocházeli z tradičních komunistických rodů, například organizátor stávek v továrně Automobilové závody Klementa Gottwalda Vysočany Josef Sprinzel byl synem zakládajícího člena KSČ z roku 1921.⁴²² Některé osoby se tak v 50. letech dostávaly do konfliktu se stranickými orgány pravděpodobně také z toho důvodu, že různá opatření vlády

Vyloučení
komunisté
motorem
revolty?

420 Pro komplexnější analýzu tohoto problému srov. např. BÍLÝ, Matěj – LOŽI, Marián – ŠLOUF, Jakub: *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*.

421 Srov. např. MAŇÁK, Jiří: *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945–1948*. ÚSD AV ČR, Praha 1995.

422 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1036 MV, životopis Josefa Sprinzela sepsaný na KS StB v Praze, 3. 6. 1953.

či vedení podniků nebyla kompatibilní s jejich představou komunismu.

Předúnorovým členem komunistické strany byl dokonce i jeden z neaktivnějších vůdců stávk, hlavní řečník demonstrantů v továrně Aero Vysočany, bývalý policista Vladimír Váňa. Komunistou byl v letech 1945–1946.⁴²³ Na fungování systému se aktivně podílel i po únoru 1948, jeho politická stanoviska se však zřejmě postupně měnila. Do roku 1949 působil v rámci Sboru národní bezpečnosti u útvaru Jestřáb, který střežil uranové doly na Jáchymovsku včetně tamních trestaneckých táborů. Zároveň si však na Váňu nadřízení důstojníci začali stěžovat, že pravidelně poslouchá západní rozhlasové stanice. Ve svém nejbližším okolí se netajil názorem, že poúnorový politický režim dlouho nevydrží a že to brzy „praskne“.⁴²⁴ Údajně odešel od policie do výroby dobrovolně.

Takové osudy do značné míry problematizují dichotomickou perspektivu převažující v české polistopadové historiografii. Černobílé nadčasové kontrasty mezi domnělými protiklady komunismu a opozice, kolaborace a odboje nebo i dělníků a buržoazie se při bližší analýze ukazují jako do značné míry uměle vytvořený konstrukt. Ten sice pomáhal po roce 1989 zpětně legitimizovat činnost některých vybraných společenských skupin, které se představitelé nového liberálnědemokratického režimu rozhodli proklamovat za své předchůdce, učinil však zdánlivě nesrozumitelným jednání mnohých dalších aktérů, jež mělo v původním kontextu

423 *ABS*, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1903 MV, protokol výpovědi Vladimíra Váni sepsaný na KS StB, 1. 6. 1953.

424 *ABS*, f. Personální spisy MV, č. 5151-21 (Vladimír Váňa), posudek strážmistra SNB Ryšavého, 29. 5. 1949.

dobových reálií srovnatelnou míru logiky i morální integrity. Existovaly přitom značně rozsáhlé skupiny obyvatel, které se ve sledovaném období pohybovaly na pomezí buržoazie a dělnictva, někdejší politické opozice a komunistické strany či loajality a příležitostného odporu. Jejich životní strategie ani poslušnost jejich rozhodnutí přitom nebyly nijak rozpolcené ani bezzásadové.

Právě z tohoto důvodu je pro hlubší poznání minulosti nadměru důležité detailní studium jevů, které se zmíněným zjednodušujícím hranicím vymykají. Jedním z nich je právě pražská revolta 1. června 1953, která byla největším protestem obyvatel na území československé metropole od září 1948 a zároveň mezi jejími oběťmi z politického hlediska dominovali bývalí komunisté. Byla sociálně motivovanou dělnickou stávkou, a přitom se jí hojně účastnili i četní zástupci bývalé maloburžoazie. I oni byli mnohdy současně někdejšími (často poúnorovými) komunisty. Pražská revolta spolu s protesty v jiných částech republiky destabilizovala dočasně státnesocialistickou diktaturu, a přitom v drtivé většině svých projevů nevybočila z mezí loajality vůči danému politickému systému. Nejnebezpečnější výzvu pro vedení komunistické strany představoval z dlouhodobého hlediska její pokus alternativně interpretovat některé klíčové pojmy oficiální ideologie, vztahující se k právům a privilegiím průmyslového dělnictva.

Bylo by samozřejmě možné nad takovými událostmi mávnout rukou a označit je za nevýznamné, protože nevedly ani nesměřovaly k nastolení kapitalismu a liberální demokracie dnešního typu. Sami bychom se však takovým postojem ochudili o možnost studovat společnost 50. let v jejích komplexních souvislostech a dynamickém vývoji. Československá společnost z června 1953 nebyla táž jako v únoru 1948. Obyvatelstvo nebylo

Vyloučení
komunisté
motorem
revolty?

nastolením diktatury KSČ uspáno do žádného stavu hibernace, ale jeho sociální struktura se naopak fundamentálním způsobem přetvářela v čase. Zcela zásadně se přitom měnily i skupinové identity, individuální způsoby obživy, politické legitimace i názory aktérů.

DLOUHODOBÉ DŮSLEDKY KULTURNÍ INTERAKCE V TOVÁRNÁCH

Jak jsme viděli v předchozích kapitolách, československé tovární prostředí mělo tu podstatnou vlastnost, že dávalo nově příchozím příležitost do značné míry retušovat „skvrny“ nežádoucího třídního původu a bylo pro bývalé příslušníky buržoazie odrazovým můstkem adaptace. V první polovině 50. let proto fungovalo jako svébytný „melting pot“ všech myslitelných dobových identit. Součástí tohoto transformačního procesu se stávaly dokonce i osoby trestané dříve za politické delikty. I ty byly v průmyslových závodech nuceny hledat záchytnou síť pro stabilizaci svých otřesených životů. A také ony zde recipročně ovlivňovaly smýšlení pracovních kolektivů.

Dřívější oběti politické perzekuce figurují i v seznamu zatčených pražských demonstrantů z června 1953. Například bývalý rezník Karel Janů byl na podzim 1948 stíhán v souvislosti s protesty během státní tržny za zesnulého prezidenta Edvarda Beneše.⁴²⁵ Dělníka Karla Rohlíčka odsoudil v roce 1949 Státní soud ke třem rokům odnětí svobody za to, že neudal jméno

425 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1469 MV, protokol výpovědi Karla Janů sepsaný na KS StB v Praze, 3. 6. 1953; KAPLAN, Karel: *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1994, s. 75–81.

osoby, která pomohla jeho synovi ilegálně uprchnout do zahraničí.⁴²⁶ Bývalému radistovi RAF Janu Plzákovi tentýž soud v roce 1949 uložil trest osm měsíců odnětí svobody pro neoznámení údajné ilegální činnosti svých kolegů pilotů.⁴²⁷ Někdejší obchodní příručí Maxmilián Petzlbauer byl v roce 1950 odsouzen na šestnáct měsíců odnětí svobody za pobožování a hanobení vládních činitelů.⁴²⁸ Zámečníka Aera Vysočany Jana Švarce zadržela Bezpečnost, protože na oslavách 1. máje 1953 při řazení pochodové formace odmítl nést státní vlajku. Na výzvu k jejímu převzetí navíc ironicky odsekl, „že ponese raději obraz [prezidenta USA Dwighta] Eisenhowera“.⁴²⁹

Paradoxem dějin tak zůstává, že zatímco komunistická strana po únoru 1948 lákala a tlačila desetitisíce bývalých příslušníků nedělnických společenských tříd k přechodu na manuální práci v průmyslu, aby je převychovala pro účely budoucí beztřídní společnosti, v továrnách skutečně začala pozvolna vznikat nová kolektivní identita průmyslového personálu, jejíž zdroje ovšem byly o poznání pestřejší, než vedení strany původně předpokládalo. Noví zaměstnanci totiž přinášeli do továren zkušenosti z jiných prostředí, které zpětně přispívaly ke kritičtějšímu a informovanějšímu pohledu dělnictva na sociální a politické poměry.

Některým bývalým úředníkům, živnostníkům a zemědělcům se dařilo postupně získat si na pracovištích

426 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1469 MV, protokol výpovědi Karla Rohlíčka sepsaný na KS StB v Praze, 14. 7. 1953.

427 Tamtéž, protokol výpovědi Jana Plzáka sepsaný na KS StB v Praze, 3. 7. 1953.

428 Tamtéž, sv. V-1903 MV, protokol výpovědi Maxmiliána Petzlbauera sepsaný na KS StB, 3. 6. 1953.

429 Tamtéž, seznam zadržených z Aera Vysočany, 5. 6. 1953.

Dlouhodobé
důsledky kulturní
interakce
v továrnách

respekt ostatních dělníků i nadřízených.⁴³⁰ Mnozí se dokonce úspěšně začlenili do komunistické strany a odborového hnutí. Mezi někdejší buržoazií a nižšími organizačními stupni KSČ nestála ostatně žádná nepřekonatelná zeď, ale naopak poměrně široké pole sdílených zkušeností. Podstatnou část funkcionářského kádru totiž již v roce 1953 tvořili poúnoroví členové strany, sami mnohdy nejednoznačného třídního původu. Důvodem bylo, že zaměstnanci obecně neprojevovali zájem o nižší neplacené funkce, a proto je bylo nezřídká nutné obsazovat osobami spolehlivými po organizační stránce, ačkoli jejich minulost nebyla z kádrového hlediska bezchybná.⁴³¹

Důsledky této kulturní výměny přitom byly dlouhodobé a značně přesahovaly význam jednorázových protestních akcí, jakými byla revolta proti měnové reformě. Stopy takových interakcí lze vysledovat i v každodenním běhu továrního života, byť máme k dispozici jen omezenou škálu dochovaných pramenů, které se zaměřují převážně jen na příklady z politické sféry.⁴³² Některí manuální pracovníci ČKD Stalingrad například běžně v okruhu svých přátel na pracovištích diskutovali o informacích z vysílání Rádia Svobodná Evropa.⁴³³ V řadě

430 PLZÁK, Jan: *Létal jsem u Třístajedenáctky*, s. 71.

431 AHMP, f. KSČ – obvodní výbor Praha 9, k. 127, inv. č. 805, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSČ Praha IX 15. 7. 1953, diskusní příspěvek s. Růžičky.

432 Antonín Kábele vzpomínal například, jak se v učení v ČKD Sokolovo setkal s bývalými letci RAF. *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Antonínem Kábelem, 26. 7. 2019.

433 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, protokol o hlavním přelíčení u Lidového soudu trestního v Praze, sp. zn. 2T 140/53, z 9. 1. 1954, výpověď Stanislava Michla.

témat navíc souhlasili s kritikou poúnorové diktatury ze strany západních médií.⁴³⁴

Nechť pracovat s oficiálními informacemi se otevřeně projevovala nejen mezi bezpartijními dělníky, ale také v řadách členů komunistické strany. V podnicích ČKD Stalingrad, ČKD Sokolovo a Automobilové závody Klementa Gottwalda Vysočany například na počátku června 1953 stovky zaměstnanců odřekly odběr *Rudého práva*, ačkoli se jednalo o pravidelně kontrolovanou a vymáhanou povinnost každého straníka. Komunisté tak reagovali nejen na diskreditaci oficiálních médií způsobenou měnovou reformou, ale také na dlouhodobější posměšky svých bezpartijních kolegů, že „nesmí věřit všemu, co se píše v novinách“ a že „oni si nahoře dají do novin, co se jim zlíbí“.⁴³⁵ V celém obvodu Praha IX poklesl odběr *Rudého práva* na počátku června v porovnání s dubnem z 5 236 na 3 927 výtisků, tedy o 25 %.⁴³⁶

Nově přichozí se také začleňovali do kulturního života továren a navštěvovali různé formální i neformální zájmové kroužky.⁴³⁷ Známý je například umělecký okruh spoluzaměstnanců, který kolem sebe soustředil výtvarník Vladimír Boudník, jenž od roku 1952 pracoval v ČKD Stalingrad v oddělení propagace. Pořádal v dílnách své výstavy a dokázal pro uměleckou tvorbu

Dlouhodobé
důsledky kulturní
interakce
v továrnách

434 Tamtéž, sv. V-1469 MV, protokol výpovědi Ladislava Záluského sepsaný na KS StB v Praze, 2. 6. 1953.

435 AHMP, f. KSČ – obvodní výbor Praha 9, k. 127, inv. č. 805, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSČ Praha IX 15. 7. 1953, diskusní příspěvek s. Pecháčka.

436 Tamtéž, zápis ze schůze předsednictva Obvodního výboru KSČ Praha IX 15. 7. 1953, zpráva o odběru stranického tisku na obvodě Praha IX, červenec 1953.

437 *Paměť národa*, e-badatelna, rozhovor s Libuší Musilovou, 1. 7. 2008.

nadchnout své okolí. Blízké osobní vazby s ním udržoval například spisovatel Bohumil Hrabal nebo v úvodu citovaný básník Egon Bondy.⁴³⁸

Základní
Vzájemnou interakci zaměstnanců obzvláště názorně zachycují spontánní nápisy, které pracovníci ČKD zanechávali na zdech pánských toalet. Tento vzácný typ pramene se dochoval díky jednomu ze zatčených demonstrantů, bývalému úředníku ředitelství státních drah Stanislavu Michlovi, který si po přeřazení do výroby v průběhu roku 1952 systematicky opisoval hanlivé a humorné slogany ze záchodků na svém pracovišti.⁴³⁹ Následně je „jako dokument doby“ rozmnožil na psacím stroji, údajně z toho důvodu, „že mu manželka podobné věci vyhazuje“.⁴⁴⁰ Zdi záchodků představovaly v podmínkách stalinské diktatury zcela výjimečný druh komunikačního kanálu. Byly totiž – díky povýtce privátním okolnostem vzniku textů – velmi svobodnou, a přitom zároveň – v dopadu na potenciální publikum – naprosto veřejnou diskusní platformou. V necenzurované podobě tak zrcadlí dobovou mentalitu dělnického prostředí. Z těchto důvodů si dochovaný celek básní a hesel zaslouží bližší pozornost. Citlivější čtenáře je však třeba předem varovat, že následující text obsahuje řadu vulgarismů, jež byly vlastní jazyku zkoumaného segmentu společnosti.

Z tematického hlediska se ve většině textů organickým způsobem prolínala sociální a sexuální témata.⁴⁴¹

438 Srov. BONDY, Egon: *Básnické spisy I., 1947–1963*.

439 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, protokol o hlavním přelíčení u Lidového soudu trestního v Praze, sp. zn. 2T 140/53, z 9. 1. 1954, výpověď Stanislava Michla.

440 AHMP, f. Okresní (Lidový) soud trestní Praha, sp. zn. 2T 140/53, protokol o výslechu Stanislava Michla sepsaný na Okresní prokuratuře v Praze 17. 10. 1953.

441 Podobné texty opsané na toaletách v průmyslových podnicích uvádějí i jiní autoři. Srov. NEJEDLÝ, Jan – ŠOFAR, Jakub: *Po práci legraci*.

Jako typický příklad může posloužit báseň „*Plat máš jak učedník, mrdal bys jak úderník. Až přineseš remundu*“⁴⁴², *smíš si šáhnout na kundu*.“⁴⁴³ Citovaný verš vedle své erotické linie zároveň zřetelně vyjadřuje nespokojenost dělníků s materiálními a platovými podmínkami. Z opsaných básní je patrné, že dělníci akceptovali existenci státněsocialistické diktatury pouze do takové míry, v jaké jim poskytovala materiální a statusové výhody. Ideologické nároky režimu naopak vnímali jako nutné zlo a v necenzurovaném prostředí pánských toalet je komentovali se sžíravou ironií. Jako typický příklad může posloužit heslo „*Ser rychle – posílš mír!*“⁴⁴⁴

Průmyslové dělnictvo také brzy po únoru 1948 pochopilo, že se v rozporu s prohlášeními z doby znárodnovacího procesu let 1945–1948 nestane skutečným vlastníkem továren. Začalo proto k celostátním elitám komunistické strany i k managementům národních podniků přistupovat podobně jako k někdejšími meziválečným politickým a hospodářským prominentům.⁴⁴⁵ Dělníci si jasně uvědomovali, že jejich vlastní sociální zájmy nejsou tak docela totožné se zájmy vedoucích funkcionářů strany. „Dělnické“ představitele státu naopak mnohdy považovali za odrodilce dělnické třídy, kteří zapomněli na svůj třídní původ a zavádějí často vysloveně protidělnická opatření. Toto poznání

Lexikon lidové tvořivosti z dob socialismu. Svazek II. BizBooks, Brno 2017, s. 83.

442 Remunda je výraz označující nevytvořeného jezdeckého koně, užívaný též jako nadávka.

443 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, protokol o hlavním přelíčení u Lidového soudu trestního v Praze sp. zn. 2T 140/53, z 9. 1. 1954, výpověď Stanislava Michla.

444 Tamtéž.

445 Srov. HEUMOS, Peter: „*Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví*“.
Dělníci a státní socialismus v Československu 1945–1968, s. 65.

Dlouhodobé
důsledky kulturní
interakce
v továrnách

RUDIS
SLECHTIČ

nacházelo své vyjádření v zesměšňování vládnoucích elit. Za typický je v tomto směru možno považovat verš „*Dělník trpí hladem, Gottwald puká sádlem*“.⁴⁴⁶

U některých zaměstnanců průmyslových závodů se dokonce začala v průběhu 50. let projevovat zřejmě averze vůči komunistické straně jako instituci. Tento proces patrně do určité míry akceleroval příchod některých jedinců dříve nedělnického původu do výroby. Takové protistranické postoje reprezentují například verše „*Od západu stačí kejchnout, bolšáci maj strach, všichni se teď hledí zdejchnout, dřív než přijde krach*“.⁴⁴⁷

Z textů zachycených na záchodcích v průmyslových podnicích si tak můžeme udělat bližší představu o kulturní výměně, která v továrním milieu probíhala. Dochovaná poezie totiž v jednotlivých sloganech kombinovala sexuální, fekální, sociální i politická témata do svébytného amalgámu. Jadrný jazyk dělnictva přitom prostupoval i politická prohlášení přinesená do dílen pravděpodobně z buržoazního prostředí. „*Ser-te rychle – je tu průvan, za půl roku je tu Truman*“⁴⁴⁸!⁴⁴⁹ Díky tomu se tovární poezie tematicky i užitými expresivními formami značně podobala tehdejší samizdatovým dílům československých surrealistických tvůrců z okruhu zmíněného Egona Bondyho.

Nápisy na toaletách v továrnách byly sice individuálními díly, která nemusela nutně reprezentovat ná-

446 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, protokol o hlavním přelíčení u Lidového soudu trestního v Praze sp. zn. 2T 140/53, z 9. 1. 1954, výpověď Stanislava Michla.

447 Tamtéž.

448 Harry Truman (1884–1972), 1945–1953 prezident Spojených států amerických.

449 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV, sv. V-1677 MV, verše nalezené bezpečností závodu u dělníka ČKD Stalingrad Stanislava Michla v červnu 1953, květen 1952.

zory všech dělníků, zároveň však jasně ukazují, s jakými myšlenkami byli zaměstnanci průmyslových podniků konfrontováni na každodenní bázi v první polovině 50. let. Nemuseli s texty snad přímo souhlasit, ale většina z nich přinejmenším nepocitovala nutnost proti širitelům podobných nápisů zasahovat. Na rozdíl od oficiálních médií ostatně hovořili tito anonymové jejich vlastními dělnickými výrazovými prostředky.

Na závěr uvádím edici celého textu souboru nápisů:

Sbírka nápisů na zdech toalet v ČKD Stalingrad, květen 1952⁴⁵⁰

„*Záchodové kvítí*“
/ne podle Nerudy/⁴⁵¹ krasopisně opsal pro potřebu současných i budoucích inkoust-dělník jedné velké továrny.

Vyhlaška:
Nařizuje se, že každý člen Unie buzerantů
jest povinen zde napsati alespoň jeden veršik
denně:

*Plat máš jak učedník,
mrdal bys jak úderník.
Až přineseš remundu,
smíš si šáhnout na kundu.*

*Ser a oči vyvaluj,
jen tu nepiš, ani nemaluj.*

450 Tamtéž.

451 Jan Neruda (1834–1891), básník, novinář a kritik, mimo jiné autor básnické sbírky *Hřbitovní kvítí* (1858).

*Tady se to pěkně sere,
vítr fouká do prdele.
Pytel se mi třese
jako šiška v lese.*

*Metla bába na ulici,
našla čurák jak hadici.
Čurák je to – přirození,
teď tu leží pohozený.
Je to čurák mého muže,
já ho poznám podle kůže.
Včera mu stál jako kámen,
dnes už je s mrdáním amen.*

*Kunda černá jako dábel
včera jsem se po ní válel.*

*Kunda měla bál,
pytlík vybíral.*

*Andulka je hezké děvče,
ve tvářích má důlky.
Když já jí ho tam dám celej,
chce tam ještě kulky.*

*Když tu sedím a dumám,
tu mi přišlo na mysl,
jak asi za našich dob
sral tehdy náš Přemysl.*

*Serte rychle – je tu průvan,
za půl roku je tu Truman..*

Pryč s rudým terorem...

Dlouhodobé
důsledky kulturní
interakce
v továrnách

Ser rychle – posílíš mír!

*Od západu stačí kejchnout,
bolšáci maj strach,
všichni se teď hledí zdejchnout,
dřív než přijde krach.*

*Co je soudruh, to je prase,
svoboda tu bude zase.*

*Až přijde Truman,
KSČ sprdnem.*

*KSČ je pěkná banda,
až to prdne, bude sranda.*

*Dělník trpí hladem,
Gottwald puká sádlem.*

*Soudruzí, šest let jsme na Vás čekali
a sto let nás to bude mrzet.*

Květen 1952“

Patří k velkým dluhům české historiografie, že se dosud nepokusila systematicky analyzovat důsledky setkávání různých společenských skupin a jejich kultur v průmyslových závodech první poloviny 50. let. Během překotné industrializace evidentně docházelo v továrnách k transformaci identit, z nichž se rodila zcela nová hybridní sebepojetí, například výše citovaný „inkoust-dělník“. Zároveň se průmyslové prostředí obohatilo o nové podněty.

Analýza této kulturní výměny není však významná zdaleka jen pro objasnění vlivu na protestní aktivity

BRUKIT

dělnictva v červnu 1953. Je nesmírně důležitá též pro pochopení společenského vývoje v následujících desetiletích. Z dělnického milieu totiž prostřednictvím studia při zaměstnání ve druhé polovině 50. let vyrostla nová technická inteligence, která se v 60. letech ujala důležitých hospodářských funkcí a stala se hlavní oporou hospodářských reforem. Tito technokraté odvozovali své postavení od zkušenosti výkonu dělnických profesí, ale zároveň stavěli svou kariéru na vzdělání. Vystudovali v 50. letech při zaměstnání vysoké školy. Začínali nezřídka na postech zámečníků či soustružníků, ale během studia se přes úřednické pozice vypracovali až do vedení podniků. Při studiu odborné literatury hleděli v mnoha záležitostech se zájmem na Západ, obdivovali manažerskou kulturu kapitalistického stříhu a odvažovali se být k fungování československého národního hospodářství značně kritičtí.⁴⁵² Jejich habitus již viditelně nebyl ryze dělnický. Z průmyslových závodů se tak rekrutovala technokratická vrstva, která se stala jedním z hlavních hybatelů Pražského jara v roce 1968.⁴⁵³ Je přitom doposud nestudovanou otázkou, do jaké míry bylo smýšlení této generace technické inteligence ovlivněno výše nastíněným třídně a politicky smíšeným továrním prostředím 50. let.

→ Produkt Třída

452 Srov. SOMMER, Vítězslav: Manažerská odysea. Teorie řízení v Československu v padesátých až osmdesátých letech 20. století. In: *Soudobé dějiny*, 2017, č. 3, s. 285–310.

453 Srov. ŠLOUF, Jakub: *Samosprávný socialismus v československém průmyslu (1968–1969)*, s. 9–57; KOVANDA, Karel: *Zápas o podnikové rady pracujících 1968–1969*. ÚSD AV ČR, Praha 2014.

ZÁVĚR

Revolta vysočanských dělníků proti měnové reformě 1. června 1953 byla nejrozsáhlejším protestem obyvatel na území hlavního města Prahy po roce 1948. Do stávky se zapojila drtivá většina osazenstev několika sousedních podniků, které měly v souhrnu více než 20 000 zaměstnanců. Nejradičálnější část pracovníků ČKD Stalingrad a Aero Vysočany dokonce vyšla ven z areálů továren a připravovala protestní pochod do centra metropole a na Pražský hrad. Takový čin by měl zcela nedozírné politické důsledky. Nakonec však nebyl uskutečněn a demonstranti se vrátili vyjednávat do nitra průmyslových závodů. Díky tomu se pražský konflikt začal vyvíjet odlišně od jinak velmi podobných známých nepokojů v západočeské Plzni. Klíčovým faktorem pro rozhodnutí přesunout se zpět do nitra závodů byl příslib možnosti diskutovat o reformě přímo s ministrem těžkého strojírenství. Protesty proto vyvrcholily uvnitř areálů jednotlivých podniků v podobě živelně svolaných celozávodních schůzí zaměstnanců, kterých se vedle nejaktivnějších demonstrantů zúčastnily i ostatní, umírněnější složky továrních kolektivů. Díky tomu pražská revolta poskytuje jedinečný materiál